PROF. DR. SADETTİN ÖKTEN
ŞEHİR DÜŞÜNCE MERKEZİ

Şehir, Yol, Estetik

Bursa ve Tebriz

ESENLER BELEDİYESİ

Karşılaştırmalı Şehirler Serisi 2

Şehir, Yol, Estetik

Bursa ve Tebriz

ISBN: 978-605-74634-9-4

Esenler Belediyesi
Şehir Düşünce Merkezi
Şehir Yayınları
Yayın No: 25
Yayın Yılı: 2021

Editörler
Doç. Dr. Aynur Atmaca Can
Dr. Ertuğrul Ökten
Dr. Hasan Taşçı
Dr. Nureddin Nebati

Redaksiyon ve Tashih
Cihan DİNAR

Tasarım - Kapak
Tamer TURP - Noon Tasarım

Baskı / Cilt
İlbey Matbaa
2. Matbaacılar Sitesi 3NB3
Topkapı - Zeytinburnu / İSTANBUL
0212 613 83 63

AYN
www.aynmedya.com

Eserin tüm yayın hakları Esenler Belediyesi'ne aittir.
Kitapta yer alan makalelerden yazarları sorumludur.

İçindekiler

1. Bölüm 17
Şehir, Yol, Estetik Bağlamı ile Karşılaştırmalı Şehir Çalışmaları Üzerine
Aynur Atmaca Can

2. Bölüm 33
Tebriz ve Yaratıcılık Üzerine Bir Deneme *Ertuğrul Ökten*

3. Bölüm 49
Şehir ve Şiir İlişkisinin Bursa Şehrengizlerinde Çözümlenmesi *Ali Cançelik & Aynur Atmaca Can*

4. Bölüm 77
Şehir Tarihi Araştırmalarında Seyahatnâmelerin Yeri ve Doğu Seyahatnâmeleri
Meltem Bali

5. Bölüm 105
İlkler Şehri Tebriz *Farhad Eivazi*

6. Bölüm 121
Tebriz'de Dönüşüm ve Kimlik Sorunsalı *Aras Kahraman*

7. Bölüm 143
Muasır İran'ın Toplumsal Değişimleri Ortasında Tebriz *Ata Mohamed Tabriz*

8. Bölüm 171
XIX. Yüzyılda Bursa Şehir Mekânının Modernleşmesi *Kübra Uslu*

9. Bölüm 199
Kutsal Alanlar Üzerine Bir Karşılaştırma: Tebriz ve Bursa *Yasin Cemal Galata*

10. Bölüm 221
İpek Yolu Hüneri: Bir Bursa Bir Tebriz *Cihan Aktaş*

1. Bölüm

Şehir, Yol, Estetik Bağlamı ile Karşılaştırmalı Şehir Çalışmaları Üzerine

Aynur Atmaca Can

Şehir, Yol, Estetik Bağlamı ile Karşılaştırmalı Şehir Çalışmaları Üzerine

Aynur Atmaca Can*

Kavramsal Bağlam: Şehir, Yol, Estetik

Şehre nereden ve nasıl baktığınız ile ilgili olarak bir yığın tanımlama ve betimleme geliştirilebilir. Şehir yerleşikliği farklılık ile terkip eden bu yanı ile özgürlüğün ve özgünlüğün üretilebildiği, çağın ve mekânın yorumlanabildiği işlevsel alanın üstünde özel bir simgesel alanı temsil etmektedir. Şehir karmaşık, derinlikli bir bütünlük, soyutlama düzeyi yüksek kurucu bir kavramdır. Mekânı kurar, insanı kurar, zamanı kurar. Kültürü örer. Alt kavram bileşenlerini çağırır, ayırır ve birleştir. Uzaktan yapılar topluluğu olarak silüet değerinde izlenildiğinde şehir bir dizi formlar bütünü olarak görünürken bu biçimlerin arka yüzünde normlar, değerler ve temel kabul ile varsayımları oluşturan iç bütünlük yer almaktadır. Böylece şehir görünen ve görünmeyen veçheleri ile çok katmanlı, işlevsel ve simgesel bir yapı sunmaktadır. Sürekli bir oluşum sürecinde olan şehri mekân, toplum, kültür, değer etkileşimini yeniden kuran kendi bağlamı içinde okunması gereken bir bütünlük olarak ele alabiliriz.

Şehir kavramların kuruculuğu ile inşâ edilmekle birlikte aynı zamanda hayal, ilham ve sezginin ufkunda varlık kazanır. Şehir anlam yüklenen bir yerdir, yerin ruhunu taşımakta ve temsil etmektedir. Norberg-Schulz yer kavramını fenomen, yapısı ve ruhu

* (Doç. Dr.) Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yerel Yönetimler Bölümü.

olarak ele almakta ve kimlik ve kültürel peyzaj kavramlarını tarih ve anlam katmanları üzerinden okunaklı hâle getirmektedir (Norberg-Schulz, 1976: 6-23). Mekân ve karakter birbirinden ayrılmaz parçalardır. Bütünü yakalamak, her açıdan bakabilmek, bir şeyin özüne inmek, mekânların karakterinin çözümlenmesi yerin ruhu ile doğrudan ilgilidir (Aras, 2012).

Medeniyet tasavvuru ve fenomenolojik mekân bütünlüğü şehirde belirir. Bachelard'a göre özünde hayal özneler-üstüdür nesnel gönderme alışkanlıklarıyla açıklanamaz. "Hayallerin öznelliğini yeniden kurmak ve hayalin genişliğini, gücünü, özneler-üstü olmasının anlamını belirlemek için bize sadece fenomenoloji, yani hayalin bireysel bir bilinçteki yola çıkışının incelenmesi yardım edebilir. Tüm bu öznellikler özneler-üstülükler, kalıcı biçimde belirlenemez. Gerçekten de poetik hayal özsel olarak çeşitlendirilebilirdir. Kavram gibi kurucu değildir... Saf ama geçici bir öznellik ile tam olarak kurulması gerekmeyen bir gerçekliğin hayal aracılığıyla birleştiği bu yerde, fenomenolog sayısız deneyimler gerçekleştirebilir: Kesin olabilen gözlemlerden yararlanır; bu gözlemler kesindir çünkü yalındır, bilimsel düşünceler gibi sonuca varmaları gerekmez; oysa bilimsel düşünceler hep bir şeye bağlıdır. Hayal yalınlığı içinde bir bilgiye gerek duymaz... Bir hayal fenomenolojisinin ne olabileceğini iyi belirleyebilmek, hayalin düşünceden önce geldiğini belirleyebilmek için, şiirin bir zihin fenomenolojisi olmaktan çok bir ruh fenomenolojisi olduğunu söylemek gerekir. Bu durumda düş kuran bilincin belgelerini toplamak gerekir... Hayal gücümüzün kavradığı mekân geometrinin ölçümüne ve düşüncesine teslim kayıtsız bir mekân olarak kalamaz. Yaşanmış bir mekândır bu" (Bachelard, 2017: 10-28).

İnsanın barınma değerleri öylesine basittir, bilinç dışına öyle derinlemesine kök salmıştır ki bunlara kılı kırk yaran bir betimlemeden çok, basit bir hatırlamayla ulaşılabilir. Bu durumda, bunların rengini ortaya koyan da ince ayrımlardır. Şâirin sözü, doğru yere dokunduğu için varlığımızın derin katmanlarını sarsar (Bachelard, 2017: 43). Böylece mekânın şiirselliğine kapı açılır.

Şehirler gerçek kadar hayal ve düş gücünün kaynaştığı özgün mekânlardır. Gerçeklikleri coğrâfî ve topoğrafik konumları, sosyoekonomik yapıları ve mekânsal biçimleri ile görünüş değerine taşınırken gerçeküstülüğü, hayale, şiire dayalı oluşları ile değer bağımlı, inançsal, düşünsel, kültürel ve estetik kabul ve varoluşların alanına geçer. Böylece insanın üstü gökyüzü altı yeryüzü, içinde bulunduğu şehir mekânı mimari olarak tavan ve tabanla belirli ancak sınırlı değildir. İnsan kendi içinde kök salar ve şehre yeni duygu içerikli anlam katmanları yükler ve onu sürekli değiştirir.

Mekân eylemi çağırır. Yol, şehri örer, bağlar, oluşturur. Simmel, "Köprü ve Kapı" yazısında yol yapımını en büyük insan başarısı olarak niteler. Engeli aşarak inşâ edilen köprüyü ise insanın birleştirme iradesinin sembolizmi olarak ifade etmektedir (Frisby & Featherstone, 1997: 170-175, Alver, 2012: 497-501).

"İki yer arasında bir yol inşa eden insanlar, en büyük insan başarısından birini gerçekleştirmişlerdir. İki yer arasında ne kadar gidip gelmiş olursanız olun ve onları bir anlamda birleştirmiş olun; yüzeyde yolu görünür kılınca iki yol objektif anlamda birleşmiştir, birleştirme iradesi nesnelerin şekillenmesine dönmüştür ki bu irade tekrarın sıklığı veya nadirliğine bağlı olmadan her tür tekrara imkân vermiştir. Yol yapımı dolayısıyla özellikle bir insan başarısıdır... Yolun bu mucizevi etkisini, yani kendisinden çıkan ve kendisinde biten kesin bir yapıya yönelik hareketin sabit hale gelmesini göstermez. Köprü yapımında bu başarı zirveye ulaşır. Burada sadece alan ayrılığının pasif direnişi değil aktif özel bir konfigürasyonun direnci de insanın birleştirme iradesine karşı koymaya çalışmaktadır. Bu engeli aşarak köprü, mekân/alan üzerindeki irade sahamızın yayılmasını sembolize etmektedir." [1]

Yollar şehirler ağını kurar, uzak şehirleri birbirine bağlar ve sürdürür. Yollarla bilgi, ürün, fikir, kültür, sanat ve teknikler taşınır. Yollar ana yol, yatay hat, patika, taşlık, güzergâh, istikamet, menzil, durak, rota kavramlarını davet eder.

1 Georg Simmel, *Köprü ve Kapı*, Türkçesi: Şeyma Akın, *Kent Sosyolojisi*, Ed., Köksal Alver, Hece Yayınları, 2012, Ankara, s. 498.

Düşünce boyutunun vazgeçilmezi kavramların anlam katmanları hayal dünyasının kaypak, esnek, çeşitlemeye dayalı mutlak yaratıma dayalı oluşla daha derinleştirilir. Yolu metoforik bakış açısıyla çok boyutlu açıklayabiliriz.

Ayrılık ve kavuşma ya da vuslat ve vedâ, birleştiren ve ayıran ya da bağlayan ve koparan, uzaklaştıran nitelikleri ile yollar; seyahatler, ilim yolculuğu, sefer, seyrüsefer, hicret/göç, sıla, gurbet temaları şehir edebiyatının mühim bir parçasını oluşturur.

Uzak Doğu ile Akdeniz'i birleştiren, sürekliliği sağlayan ulu yol, İran'ı doğuda Çin'e batıda Avrupa'ya bağlayacak ve İpek Yolu olarak anılarak, tarihsel gelişimi boyunca çevresindeki bütün şehirlerin yapı, işlev ve anlam katmanlarını içine alan silüetini biçimlendirmiştir. İran'dan yol alan kervanlar 3000 kilometrelik Kral Yolu ile Ege Denizi'ne ulaşmaktadır. Daha önceleri Bağdat hattını kullanan kervan güzergâhları, XIII. yüzyılda Azerbaycan bölgesinin tarihî başkenti Tebriz üzerinden geçmeye başladı. İran, İpek Yolu'nun Anadolu tarafında farklı süreçlerde değişik menziller kullanılagelmiştir. İlhanlılar Dönemi'nde kervanlar Erzurum, Erzincan, Sivas yoluyla Konya'ya ve İstanbul'a erişirdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ardından daha kısa süren bir güzergâh izlenmeye başlamıştır. Bu güzergâhta Tebriz'den Sa'd Çukuru (Aras Vadisi) üzerinden Erzurum-Erzincan-Tokat yoluyla Amasya şehrine bağlanılırdı. Amasya'da yol ikiye ayrılır; kuzey hattında Kastamonu-Bolu, güney hattında Çorum-Ankara yolu takip edilerek Bursa şehrine erişilirdi (Alkan, 2006: 141-157). Rahat, güvenli yolculuk ve verimli ticâret kültürü anlamına gelen bu rotalar tarihî tecrübe ile ortaya çıkmıştır. İpek Yolu hem ticâret yolu hem de tarihî ve kültür yapısıdır. Ana yollarda yol yapıları ticârî konaklama merkezleri, hanlar, kervansaraylar inşâ edilmiş, zâviye ve menziller kurulmuştur. Bu yol tüccarları, seyyahları, zanaatkârları, askerleri, hacıları, elçileri emniyet içinde taşıyordu. Yol şehirleri birbirine bağlarken bilginin, ürünlerin, fikirlerin, kültürel kodların, sanat ve tekniklerin taşın-

dığı ve aktarıldığı etkileşim ve dönüşümü hazırlayan işlevleri ile hayat bulmaktadır.

Estetik, zamanın ve mekânın ruhunu dışa aksettiren, duyu ve duygu bilimi olarak geniş anlamı ile bir tür güzeli ve güzelliği görme sanatı olarak tanımlanabilir. Şehir çok disiplinli soruşturmanın konusu olduğunda coğrafyası, tarihî, ekonomisi, kültürü, edebiyatı, sanat tarihi ile estetiği kuşatabilir. Şehir araştırmalarında kent estetiği yeni gelişen bir disiplindir. Kent estetiği;

- Yapı ——— Medeniyet
- Biçim ——— Kültür
- Anlam ——— Değer

ekseninde karşılıklar kazanır.

Karşılaştırmalı Şehir Çalışmaları Üzerine

Şehir bilimsel bir nesne olarak çözümlemek düşünce boyutunu içine almakla birlikte duygu ve sezgileri de kapsar. Şehirler biriktiren, aktaran bir yapı, bir paylaşım ve değişim alanı, bilim, sanat, felsefe, hikmetin üretildiği özel ve özgün yerleşimlerdir. Medeniyet, mekân, coğrafya, tarih, kültür, değişim ve estetik onu sarmalayan kavramlar olarak belirginleşmektedir.

Kaynaklar

Şehir çalışmaları çok yönlü bakış açısını dolayısıyla kaynak çeşitliliğini zorunlu kılar.

Bu kaynaklar;

- Menâkıbnâmeler
- Hatıratlar
- Monografiler
- Biyografi ve otobiyografiler
- Seyahatnâmeler

- Şehrengizler
- Vefâyatnâmeler
- Edebî eserler
- Sergi katalogları
- Kolleksiyonlar
- Kitâbeler
- Resimler
- Minyatürler
- Gravürler
- Fotoğraflar
- Haritalar
- Çizimler
- Plan şemaları
- Kesitler
- Temettuat kayıtları
- Şer'iyye sicilleri
- Tahrir defterleri
- Vakfiyeler

gibi arşiv belgeleri olarak çoğaltılabilir.

Şehir, Yol, Estetik: Bursa ve Tebriz Atölye Çalışması

Şehir, Yol, Estetik: Bursa ve Tebriz atölye çalışmasının kurgusu üç boyutlu soruşturmayı içermek üzere tasarlandı. İlk boyutunda Tebriz şehri XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan düşünsel temeli şehir ve düşünce bağlamında okunmakta ardından sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve kentsel dönüşümleri temelinde incelenmektedir. Çalışmanın ikinci boyutunda Tebriz'i Batı'ya bağlayan en önemli ticâret merkezlerinden olan Bursa şehri ele alınmaktadır. Kurucu Şehirler: Bursa ve Floransa başlıklı atölye çalışmamızda XIV. ve XVI. yüzyıllar arasındaki dinamikleriyle ele alınan Bursa, bu defa şehri

moderniteye taşıyan koşulları ile irdelenmektedir. Çalışmamızın üçüncü boyutunda ise, ticâret şehirleri olmaklığı ve ipek ticareti kader ortaklığını paylaşan Bursa ve Tebriz şehirleri benzerlikler ve farklılıklar temelinde karşılaştırılmalı olarak ele alınmaktadır.

Bursa ve Tebriz şehirlerinin karşılaştırmalı çalışması benzerliğe dayalı bir kurgu oluşturmaktadır. İki şehrin doğu-batı, İran ve Anadolu aksında tarihî İpek Yolu'nun durağı olması ve yolun bağlayıcı, taşıyıcı ve aktarıcı rolü benzerlikler bağlamını örmektedir. XV. yüzyılın çok önemli iki ticâret şehirleri, ipekçi şehirler, zanaatkâr yetiştiren (çini, halı, minyatür, nakış) şehirler olmaları ve sanayi öncesi şehirlerin dinamiklerini taşımaları ve bu şehirlerin modernleşmeye taşıyan dinamikleri açısından ele alınmaları uygun görülmektedir.

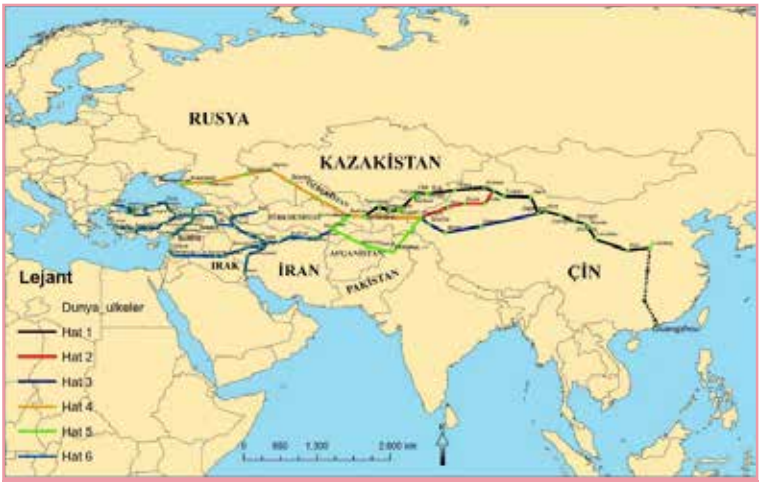

Görsel 1: İpek Yolu karayolu güzergâhı haritası (Kaynak: Deniz, 2016: 201).

Karşılaştırma ölçütleri olarak;

- Dönemsel-tarihsel,
- Mekânsal biçimlenmeye dayalı,
- Sosyal, ekonomi, siyaset, kültür ekseninde,
- Yerin ruhu kavramından hareketle mekânın karakteri ve estetik açısından bakış belirginleştirilebilir.

Çalışmaya yönelik geliştirilen sorular şöyle sıralanabilir:

- XIV. ve XVI. yüzyıllar evresinde sanayi öncesi dönemde ticâret şehirlerinin yapı, biçim, işlev açısından oluşumu nasıldır?
- Mekânsal yapılanma ve şehir organizasyonunun içeriği nasıl kurulmuş ve sürdürülmüştür?
- Şehrin işleyişi ve kurumların örgütlenme sürecinin incelenmesi bilgisine ulaşılabilir mi?
- Şehirlerde üretilen edebî eserler nelerdir? Bu eserlerin içeriği, şehir kültürü ve estetiğine etki ve etkileşim düzeyi belirlenebilir mi?
- Şehirlerin yetiştirdiği şahsiyetler kimlerdir? Bu şahsiyetlerin şehir kültürü ve estetiğine etki ve değer üretme potansiyeli nedir?
- Şehirler arasında ortak özellikler, benzerlikler var mıdır?
- Şehirler arasında tezatlık ve farklılıklar var mıdır?
- Şehirler arasındaki benzerlik ve farklılıkların birbirini etkileme düzeyi ve içerikler belirlenebilir mi?
- Tarihî İpek Yolu'nu bağlayan şehirler arasında bağlar ve etkileşim alanları var mıdır?
- Yerin ruhu kavramının ve olgusunun bu şehirlerdeki anlam katmanları nelerdir?

Karşılaştırmalı Şehir Çalışmalarında Elverişli Kavramlar

Şehir okumasını bir kavram ve olgu olarak farklı biçim ve boyutlarda gerçekleştirebiliriz. Tarihî bir nesne, coğrâfî ve topoğrafik bir gerçeklik, sosyolojik bir olgu, ekonomik bir birim, anlam taşıyıcısı bir kültür örüntüsü ve süreçler bütünü olarak ele alınabilir. Şehir, yol ve estetik kavramlarının terkibinde karşılaştırmalı şehir çalışmalarında yararlanılabilecek elverişli kavramları şöyle sıralayabiliriz:

- Kök mekân
- Mekânın müstesnâlığı
- Yerin ruhu
- Etkileşim
- Dönüşüm

Medeniyetlerin oluşum ve gelişim dönemlerinin sergilendiği, mekânın toprakta kök salarak biçimlendirdiği, yapı, biçim, işlev, anlam boyutları ile tecrübeye dayalı oluşmuş tarihî ve dinamik mekânları, "süreklilik duygusunun kökü mekândadır" kabulü ve önermesinden beslenerek "kök mekân" kavramlaştırması ile ifâde edebiliriz. Nitekim atölyenin ilk parçası Kurucu Şehirler Bursa ve Floransa eserinde kurucu esas ve değerlerin hayata geçirildiği göstergeler olarak okunabilecek kök mekân kavramına yer açılmıştır (Can, 2019: 32).

Simmel, mekânın temel özelliklerinden biri olarak "mekânın müstesnâlığı"[2] kavramının altını çizer. Mekânın müstesnâlığı kavramını Simmel'den ödünç almak sûretiyle kullanmaktayız. Mekânın müstesnâlığı kavramı ile ifâde edilen; her ne kadar tek genel bir mekândan bahsedilebilirse de onu oluşturan tek tek farklı mekânlar, mekânın her bir parçası neredeyse hiçbir benzerliği olmayan bir tür biricikliğe sahiptir. Mekânın bu benzersizliği özgül toplumsal formasyonları içeren kendilerine has öznelliğe sahiptir (Frisby & Featherstone, 1997: 138-139, Işık, 2009: 14-15).

Yerin ruhu kavramını Norberg-Schulz önermektedir. Yer bir olgu olarak yaşanan gerçekliğe katılan, yapısı ve ruhu olan bir kavramsal kategoridir. Doğal yer ve insan yapımı yer ayrımına yer açılmaktadır. Doğal yer fenomenini etkileyen unsurlar; doğal koşullar, kosmos (düzen), karakter, ışık ve zaman sayılmaktadır. İnsan eliyle inşâ edilen yer ve yerin ruhu tanımlanırken anlam, tarih, kimlik alt kavramsal bileşenleri ile açıklanmaktadır (Norberg-Schulz, 1976: 6-23). Yerin ruhu kavramı etik ve estetik özdeşliği zorunlu kılan

2 Uniqueness of space.

özelliği ile betimlenebilir. Yerin ruhu kavramı; yaşantılanan, tecrübe edilen hayat alanı olarak anlam kazanan tarihî var oluş ve kimlik olgusunu içine alır ve dışa vurur. Yerin ruhunu aksettiren alanlar;

- Mimari eserler,
- Kültür- değer bütünü,
- Simgeleştirilmiş eylemler, ritüeller,
- Edebi eserler,
- Şahsiyetler veya şehrin ululari[3]

üzerinden okunabilir.

Karşılaştırmalı şehir çalışmalarında kullanımı elverişli bir kavram olarak etkileşim, mekân ve zamana tutunan toplumun üyesi olarak insanın kültürleme, kültürlenme, kültürleşme, kültürel etki, kültürel değişme süreçleri ile başkalaşmasını ve güncellenerek yorumlanmasını ifâde etmektedir. Karşılıklı karşılaşmalar sonucu üretilen yeni içerik, biçim ve kimliklerin dönüştürücü gücü olarak rol oynar.

Dönüşüm kavramının kökü değişimdir. Her an her şey değişmektedir. Yeryüzünde değişmeyen tek şey her şeyin değiştiği yasasıdır. Sürekli değişimin zamanda, mekânda ve insanda okunan belirgin dönemler, biçimler, haller denge ve döngüsü dönüşüm kavramını izhar eder.

Karşılaştırmalı şehir çalışmalarında kolaylık ve verimlilik sağlayan bir yol olarak üç eser üzerinden incelemeler yapmanın elverişli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda:

3 Sâmiha Ayverdi, *İstanbul Geceleri* adlı eserinde medeniyetin taşıyıcısı ve göstergesi olarak mânevî irfan sahibi ulular sınıfından bahis eder: "... Şehrin çorak kalmış ilim ve fikir tarlasında, parlamasıyla sönmesi bir olan şöhretler gidip gelirken her soluğunda bir hakîkat mahşerinin velvelesini getiren, her bakışında sonsuzluk zevkinin kokusunu taşıyan, her tavrında bin bir sırrın yakasını açan ulular..." (Ayverdi, 2007: 34).

- Mekânın çözümlenmesi, mimari eserlerin incelenmesini içerir. Silüet değeri, anıtsal ölçekli yapılar, kültürel peyzaj değeri kazanır.
- Edebî eserlerin incelenmesi ve karşılaştırmalı çalışmaya konu edilmeleri
- İnsan eserleri olarak şehrin ululuları olarak tâbir edilen kültür taşıyıcısı ve değer üreticisi şahsiyetlerin incelenmesi önerilmektedir. Bu şahsiyetler mutasavvıflar, düşünürler, şâirler, sanatkârlar olabilmektedir.

Bursa ve Tebriz şehirleri geniş ve derin bir kültürel miras alanına sahip kimlikli şehirlerdir. Kültürel miras geçmiş ile bağ kurmak, kök değerlerin devamlılığının sağlanmasında, tarih bilinci ve şehirli bilincinin geliştirilmesinde, bütüncül kavrayışın sağlanmasında sürdürülebilirlik ve bağlamsallık kavramları bileşkesinde derin ve işlevsel bir not ve malzeme sunmaktadır (Can, 2014). Böylece duygusal ve düşünsel dünyamızda özel ve özellikli bir yer edinen kültürel miras olgusu toplumların kendini bilme deneyimini yaşamasında zamanla, mekânla, varlıkla ve yoklukla ilişki geliştirmesinde, hatıra, vefâ kavramları ile bugüne bağlanabilecek, belleği taşıyan sürekliliklerin oluşturulmasında kaynak olarak kabul edilmektedir.

Bursa ve Tebriz, her ikisi de zengin kültürel mirasa sahip olan kadim şehirlerdir. İslâm medeniyetinin yorumlandığı Türk devletlerine yurt olmuş şehirlerdir. İran'ın Batı'ya açılan kapısı Tebriz doğu-batı ticâretinde bir köprü vazifesi görmüştür, yolun sürekliliği kadar ticâretin verimliliği onu Osmanlı medeniyetinin kurucu şehri olarak var olan ve betimlenen Bursa'ya kavuşturur. Tebriz yolların kavşağında hayat bulan, hayat veren bir köprü şehir, yol şehir ve de pazar şehir olguları içinden vasıflandırılabilir. Tarih boyunca süren siyasal çekişmeler, savaşlar, istilâlar, talanlar, yangınlar, depremler, ve salgın hastalıklar bu şehirlerin yeniden biçimlenmesini gerekli kılmıştır. XV. yüzyılda ticâret merkezi olma vasıfları ile yükselen ve yüceltilen, İpek Yolu'nun birleştirdiği ve etkileşim hâlinde dönüşen ve üreten bu müstesnâ şehirler, Sanayi öncesi dünyanın

çok önemli merkezleridir. İpek Yolu'nun uluslararası önemini kaybetmesi, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi, modern dünyanın eski imparatorluk düzenlerini, ticâret biçimlerini ve şehir gerçekliğini köklü bir biçimde değiştirmesiyle küresel dünyanın ekonomik coğrafyasında gerileyen bu kadim şehirler, ihtişamlarını zengin kültürel mirasları ile korumaktadırlar.

Bursa ve Tebriz; mimari eserleri, ulu şahsiyetleri ve edebî eserleriyle medeniyetlerin birikimini taşır. Böylece iki şehir de bilinmesi, görülmesi ve hissedilmesi gereken insanlık tarihi tecrübesinin yüksek kültür birikimi ve estetik değer taşıyan nâdide parçalarıdır. Ulu dağlar ve akarsularla bezenmiş benzer topoğrafyaları, düşünce ve şiirin ufkunda derinleşen efsunlu mimarileri ve tezyînatıyla tevhide davet eden şaheserleri Yeşil Camii ve Gök Mescid topraklarında kök salan mutasavvıfların sonsuza karışan nefesleri ile kucaklaşır Bursa ve Tebriz. Velhâsıl kelam İpek Yolu'nun eski ışıklı şehirlerinin ruhu solmamış, hâlen kandil misali yanmaktadır.

Kaynakça

ALKAN, Nilüfer, (2006). "15. ve 16. Yüzyıllarda İran İpek Yolu'nda Kervanlar", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, ss. 141-157.

ALVER, Köksal, (2012). *Kent Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara.

ARAS, Lerzan, (2012). *Genius Loci Doğu ve Batının Birleşiminde Yerin Ruhu*.

ARKONAÇ, Sibel A., (2004). *Doğunun ve Batının Yerelliği Bireysellik Bilgisine Dair*, Alfa Yayınları, İstanbul.

AYVERDİ, Sâmiha, (2007). *İstanbul Geceleri*, 5. bs., Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul.

BACHELARD, Gaston, (2017). *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), 4. bs., İthaki Yayınları, İstanbul.

BAMMAT, Necmüddin, (1997). İslâm'da Mekân Anlayışı, (Çev. Sadık Kılıç), *İlim ve Sanat Dergisi,* Sayı: 12, ss. 41-50.

CAN, A. A., (2014). "Yerel Yönetimler ve Kültür Politikaları Bağlamında İstanbul'da Kentsel Koruma Sorunsalına Sürdürülebilir Çözüm Önerileri", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 5, ss. 55-81.

CAN, A. A., (2019). "XIV. XVI. Yüzyıllar Evresinde Bursa ve Floransa Üzerinden Estetik Mülâhazalar", *Kurucu Şehirler Bursa ve Floransa*, Ed., Aynur Atmaca Can & Funda Budak, Esenler Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul, ss. 28-45.

CAN, A. A., (2021). "Düşünce, Duygu ve Sezginin Aydınlığında Biçimlenen Tarihi ve Sürekli Eşik: Şehir", *Şehir Üzerine Düşünceler II*. Ed., Hasan Taşçı & Nureddin Nebati, Kaknüs Yayınları, İstanbul, ss. 13-30.

DENİZ, Taşkın, (2016). "Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı: 34, ss. 195-202. (https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/227367 Erişim Tarihi: 15.06.2021).

FRISBY, David, (2001). *Cityscapes of Modernity Critical Explorations*, Blackwell, Oxford.

FRISBY, David & Mike Featherstone, (1997). *Simmel On Culture*, Sage Publications Ltd., London.

IŞIK, Emre İ., (2009). "Mekân ve Toplum", İ. Emre Işık ve Yıldırım Şentürk. *Özneler Durumlar ve Mekânlar Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak*, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 13-23.

NORBERG-SCHULZ, (1976). Christian. *Genius Loci Towards a Phenomenology of Architecture*, Collage of Art Library, Edinburgh, New York, pp. 83-100.

POLAT, Ali, (2015). *Medeniyetlerin Buluştuğu Tebriz ve Çevresi*, İstanbul.